TOG'LI QISHLOQ AHOLI PUNKTLARIDA YASHASH MUHITI OMILLARINING AYOLLAR SALOMATLIGIGA TA'SIRINI GIGIYENIK BAHOLASH (SO'X TUMANI MISOLIDA)

Rahmatshoyev Muslimbek Nozimjon o'g'li
Farg'ona jamoat salomatligi tibbiyot instituti, Farg'ona, O'zbekiston

Kalit so'zlar: tog'li hudud, yashash muhiti, ayollar salomatligi, ichimlik suvi, uy-joy sharoiti, mehnat migratsiyasi, anemiya, gigiyenik baholash, profilaktika.

Kirish. Ayollar salomatligi oila va kelajak avlod salomatligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Tog'li qishloq aholi punktlarida yashash muhiti tekislik hududlaridan sezilarli farq qiladi: markazlashgan suv ta'minoti cheklangan, ichimlik suvi ko'pincha buloq, ariq va quduqlardan olinadi, tibbiy xizmatdan foydalanish imkoniyati masofa va yo'l sharoiti bilan cheklanadi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) uy-joy sharoiti va ichimlik suvi sifatini aholi salomatligining muhim determinantlari sifatida belgilaydi [1, 2], uyni isitish va ovqat pishirishda qattiq yoqilg'idan foydalanishni esa xona havosi ifloslanishining asosiy manbasi deb hisoblaydi [4]. Farg'ona vodiysining tog'li hududlarida erkaklarning mehnat migratsiyasi keng tarqalgan bo'lib, oila va xo'jalik yuki ko'proq ayollar zimmasiga tushadi. Xalqaro tadqiqotlar migrant oilalarida qolgan a'zolar salomatligiga migratsiyaning ta'siri haqida turlicha natijalarni ko'rsatadi [3]. Mavjud ishlarda muhit va ijtimoiy omillar asosan alohida o'rganilgan, ularning tog'li hudud ayollari salomatligiga birgalikdagi ta'siri esa So'x tumani sharoitida kompleks baholanmagan.

Tadqiqot maqsadi – So'x tumani tog'li qishloq aholi punktlarida yashash muhiti va ijtimoiy omillarning ayollar salomatligiga ta'sirini gigiyenik baholash va profilaktika yo'nalishlarini asoslash.

Material va usullar. Kesma tadqiqot So'x tumanining 6 ta tog'li qishloq aholi punktida 2026-yil sentyabr oyida o'tkazildi. Tadqiqotga 18–49 yoshdagi 384 nafar ayol klasterli tasodifiy tanlanma usulida jalb qilindi; tanlanma hajmi 95% ishonchlilik darajasi va 5% xatolik chegarasida hisoblandi. Ichimlik suvi manbalaridan olingan 48 ta namuna organoleptik, kimyoviy (umumiy qattiqlik, nitratlar, ftor va boshqalar) va mikrobiologik ko'rsatkichlar bo'yicha O'z DSt 950:2011 talablari bilan solishtirildi [5]. Uy-joy sharoiti (yashash maydoni, namlik, isitish va ovqat pishirish usuli, sanitariya-gigiyenik qulayliklar) maxsus kartaga qayd etildi. Ayollar salomatligi standartlashtirilgan so'rovnoma, ambulator tibbiy hujjatlar tahlili (shu jumladan gemoglobin darajasi) va antropometrik o'lchovlar asosida o'rganildi; anemiya mezoni sifatida Hb <120 g/l qabul qilindi. Ijtimoiy omillar sifatida oila a'zosining mehnat migratsiyasi, ma'lumot darajasi, oila tarkibi va tibbiy muassasagacha bo'lgan masofa hisobga olindi. Ma'lumotlar variatsion statistika, χ^2 mezoni, korrelyatsion tahlil va logistik regressiya (OR, 95% IO) yordamida IBM SPSS Statistics 26 dasturida qayta ishlandi; $p<0,05$ statistik ahamiyatli deb qabul qilindi. Barcha ishtirokchilardan xabardor rozilik olindi, tadqiqot institut etika qo'mitasi tomonidan ma'qullandi.

Natijalar. Tekshirilgan ichimlik suvi manbalarining 72,9% i (35/48) markazlashmagan manbalar (buloq, ariq, quduq) bo'lib, namunalarning 41,7% i (20/48) mikrobiologik ko'rsatkichlar (umumiy koliform bakteriyalar), 18,8% i (9/48) umumiy qattiqlik bo'yicha me'yordan chetga chiqdi. Uy xo'jaliklarining 63,5% ida isitish va ovqat pishirishda qattiq yoqilg'idan foydalanilishi, 47,1% ida

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

sanitariya-gigiyenik qulayliklarning talabga javob bermasligi qayd etildi. Tekshirilgan ayollarning 38,5% ida (148/384) anemiya aniqlandi; kasallanish tarkibida qon va qon yaratuvchi a'zolar, siydik-tanosil tizimi hamda nafas olish a'zolari kasalliklari ustunlik qildi. Oila a'zosi mehnat migratsiyasida bo'lgan ayollar ulushi 41,4% (159/384) ni tashkil etdi; bu guruhda anemiya 46,5% ni, solishtirma guruhda esa 32,9% ni tashkil qildi (χ^2=7,33; p=0,007). Logistik regressiya tahlilida markazlashmagan suv manbaidan foydalanish (OR=1,84; 95% IO 1,17–2,90) va oila a'zosining mehnat migratsiyasi (OR=1,71; 95% IO 1,11–2,63) anemiya bilan mustaqil bog'liq ekanligi aniqlandi.

Muhokama. Tog'li hududlarda markazlashmagan suv manbalarining ustunligi suvning mikrobiologik va kimyoviy ifloslanish xavfini oshiradi, qattiq yoqilg'idan foydalanish esa xona havosi sifatini pasaytiradi. Olingan natijalar bu omillarning ayollar salomatligi uchun xavf omili ekanligi haqidagi JSST xulosalariga mos keladi [1, 2, 4]. Ifloslangan suv bilan bog'liq ichak infeksiyalari va gelmintozlar temir so'rilishini kamaytirib, anemiya rivojlanishiga hissa qo'shishi mumkin. Mehnat migratsiyasi bilan aniqlangan bog'liqlik oila yukining ortishi, ovqatlanish sifatining pasayishi va tibbiy yordamga kech murojaat qilish bilan izohlanishi mumkin; bu xalqaro adabiyotlarda keltirilgan ma'lumotlarga mos keladi [3]. Tadqiqotning cheklovlari: kesma dizayn sabab-oqibat bog'liqligini to'liq isbotlash imkonini bermaydi, suv sifati ko'rsatkichlari esa mavsumga qarab o'zgarishi mumkin. Shu sababli natijalarni katta tanlanmada va turli mavsumlarda tekshirish rejalashtirilgan.

Xulosa. 1. So'x tumani tog'li qishloq aholi punktlarida yashash muhitining asosiy gigiyenik muammolari markazlashmagan suv manbalaridan foydalanish, ichimlik suvining mikrobiologik ifloslanishi va uy-joyni isitishda qattiq yoqilg'ining qo'llanilishi hisoblanadi. 2. Markazlashmagan suv manbaidan foydalanish va oila a'zosining mehnat migratsiyasi ayollarda anemiya bilan statistik ahamiyatli bog'liq. 3. Olingan natijalar ichimlik suvi manbalarini muhofaza qilish va zararsizlantirish, uy-joyda havo sifatini yaxshilash hamda migrant oilalaridagi ayollarni faol tibbiy ko'rikka va anemiya profilaktikasiga jalb qilishga qaratilgan hududiy profilaktika chora-tadbirlarini ishlab chiqish uchun ilmiy asos bo'ladi.

Adabiyotlar

1. World Health Organization. WHO Housing and health guidelines. – Geneva: WHO, 2018.
2. World Health Organization. Guidelines for drinking-water quality: fourth edition incorporating the first and second addenda. – Geneva: WHO, 2022.
3. Antman F.M. The impact of migration on family left behind. IZA Discussion Paper No. 6374. – Bonn: IZA, 2012.
4. World Health Organization. WHO guidelines for indoor air quality: household fuel combustion. – Geneva: WHO, 2014.
5. O'z DSt 950:2011. Ichimlik suvi. Gigiyenik talablar va sifat nazorati. – Toshkent, 2011.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.